Zeszyty Naukowe PWSZ w Płocku
Nauki Ekonomiczne, tom XIX, 2014.

Непочатенко О.А., к.е.н, старший викладач
Уманський національний університет садівництва (Україна)

УПРАВЛІННЯ ЕКОНОМІЧНОЮ ЕФЕКТИВНІСТЮ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ

Вступ

Цілеспрямоване управління фінансовим станом підприємства, його економічною ефективністю та фінансовою стійкістю забезпечується комплексом прорахованих управлінських дій, спрямованих на підтримку значень відповідних фінансових коефіцієнтів, шляхом збалансування структури активів та пасивів, вхідних та вихідних грошових потоків суб'єкта господарювання, а також виявлення факторів, що призводять до його неплатоспроможності.

Метою статті є прогнозування фінансової стійкості та економічної ефективності аграрних підприємств слугує запорукою їх виживання в умовах кризи й конкуренції, у зв'язку з чим їх оцінка належить до найбільш помітних економічних проблем в системі ринкових відносин і дозволяє з'ясовувати фінансові резерви суб'єктів господарювання в короткостроковому та довгостроковому періодах. У недовготривалій перспективі фінансова стійкість підприємства оцінюється показниками ліквідності та поточної платоспроможності. На більш тривалий періоднеобхіднорозраховуватидовгостроковуплатоспроможність. При цьому значна увага приділяється вдосконаленню механізму прогнозування неспроможності підприємств галузі з метою запобігання банкротству.

Виклад основного матеріалу

Проблемам пошуку напрямів подолання неплатоспроможності та забезпечення умов поступу сільськогосподарських підприємств присвячують свої доробки вітчизняні науковці: О. Бахмут, М. Білик, В. Вовк, О.Гудзь та інші. Значний методичний інструментарій

забезпечення платоспроможності підприємств сформований завдяки напрацюванням українських та зарубіжних вчених І.О. Бланка, М.Я. Коробова, Л.А. Лахтіонової, Л.О. Лігоненко, А.М. Поддєрьогіна, О.О. Терещенка, М.Г. Чумаченка, М.С. Абрютіної, М.І. Баканова, Г.В. Савицької, А.Д. Шеремета та ін.

Результати

Управління економічною ефективністю аграрних підприємств призначене для завчасного виявлення кризи, встановлення її причин та вибору заходів, що забезпечують відновлення платоспроможності. Система управління економічною ефективністю включає вирішення наступних завдань: кількісна оцінка платоспроможності; розроблення прогнозів та планування платоспроможності на різні періоди; моніторинг платоспроможності; аналіз платоспроможності; виявлення факторів, що спричиняють кризову ситуацію і розроблення заходів щодо їх усунення; контроль за реалізацією заходів із відновлення платоспроможності.

Властивості показників економічної ефективності дозволяють значно скоротити шлях пошуку чинників кризових ситуацій на етапі їх зародження. Їх симптомами є прогресуюча або абсолютна неплатоспроможність. Виявлення кризи, що зароджується, дає в руки менеджменту підприємства потужну зброю – часовий ресурс. Однак, підприємства повинні не лише своєчасно реагувати на кризові явища, що виникають в поточному періоді, симптомами яких є показник платоспроможності, але й відстежувати поведінку чинників, здатних викликати кризу в майбутньому, наприклад, стан ринку, поведінку конкурентів, впровадження нових технологій, підготовлені законодавчі і нормативні акти тощо. Лише такий підхід зможе значною мірою вбезпечити підприємство від можливих несподіванок.

Як механізм раннього виявлення кризи, а відповідно, і запобігання банкрутству, нами використовується система управління платоспроможністю. Під управлінням економічною ефективністю ми розуміємо сукупність взаємозв'язаних управлінських дій, спрямованих на вироблення і реалізацію управлінських рішень з підтримки і відновлення в разі втрати платоспроможності при мінімізації пов'язаних з цим витрат.

Управління економічною ефективністю має відповідати таким принципам: достатності, системності, безперервності, економічності, етапності, надійності, збереження активів. Принцип достатності передбачає деяке перевищення вхідних грошових потоків над вихідними за певний період часу, що викликане невизначеністю і ризиками при їх прогнозуванні (рис.1).

Рис. 1. Принципи управління економічною ефективністю

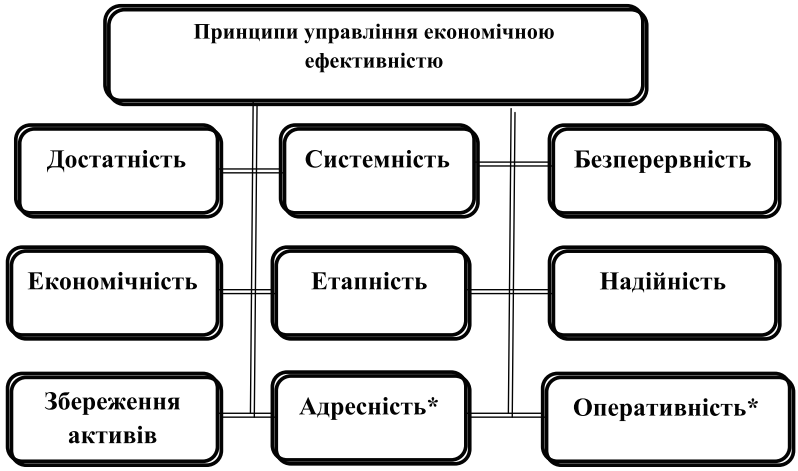

*Запропоновано автором

Принцип системності передбачає наявність всіх видів економічної ефективності – оперативної, поточної, середньострокової та перспективної – як системи взаємозв'язаних та взаємообумовлених елементів.

Принцип безперервності передбачає підтримку економічної ефективності протягом певного періоду. Дотримання цьому принципу перетворить процес управління економічною ефективністю в безперервний, що дасть можливість виявляти вже на ранній стадії обставин, що негативно позначаються на економічній ефективності.

Принцип економічності передбачає ухвалення рішень, пов'язаних з управлінням економічною ефективністю, на основі мінімізації витрат (втрат) при визначенні необхідного резерву грошових коштів для забезпечення стійкої економічної ефективності і при виборі джерел залучення додаткових фінансових ресурсів при негативному сальдо вхідних і вихідних грошових коштів.

Принцип етапності передбачає певну послідовність оцінки економічної ефективності: спочатку оцінюється оперативна економічна ефективність, потім поточна і так далі.

Принцип надійності передбачає необхідність формування високого іміджу аграного підприємства, що забезпечує довіру з боку, в першу чергу, зовнішніх стейкхолдерів (стейкхолдер – група або індивід, здатних впливати на діяльність організації або підпадати під її вплив): постачальників, споживачів, інвесторів, представників державної і місцевої влади, соціальних і суспільних груп. Це дасть можливість в разі фінансової скрути і тимчасової втрати платоспроможності не доводити справу до продажу активів, а отримати, скажімо, пільговий

кредит, відстрочення платежів, можливість розплатитися векселем тощо. Чим надійніше в очах оточення підприємство, чим вище його ділова репутація, тим меншими можуть бути резерви для підтримки платоспроможності і менші втрати виручки при реалізації активів. Таким чином, надійність, у прийнятому тут трактуванні, категорія не лише етична, але й економічна.

Принцип розумного збереження власних активів передбачає, що, по-перше, не підлягають реалізації активи, навіть якщо вони високоліквідні, відсутність яких призведе до падіння обсягів виробництва; по-друге, необхідне зважене рішення відносно активів, не задіяних в даний час у виробничому процесі, але які у перспективі, у зв'язку з прогнозованим зростанням обсягу виробництва будуть затребувані і, по-третє, аналогічне відношення має поширюватися також й на об'єкти соціальної сфери, реалізуючи які підприємство знижує обсяги соціальних благ, що надаються своїм працівникам та негативно впливає на плинність кадрів, продуктивність праці і, в цілому, на соціальний клімат в колективі. Деякі такі об'єкти підприємство може реалізувати лише у критичній ситуації – при наявності загрози банкрутства.

Представлений склад принципів управління економічною ефективністю, на думку автора, слід доповнити ще двома принципами: адресності й оперативності. Принцип адресності передбачає закріплення певних джерел надходження грошових коштів за певними зобов'язаннями підприємства. Згідно з цим принципом виділяються такі види платоспроможності, як операційна та інвестиційна.

Принцип оперативності передбачає в разі раннього виявлення кризи негайне проведення аналізу з метою виявлення причин втрати платоспроможності і вживання відповідних заходів по її відновленню. Застосування цього принципу дозволить використовувати всі переваги раннього виявлення кризових ситуацій та попередження її розвитку.

У зв'язку із прямою залежністю точності прогнозу від часового періоду, основне навантаження в управлінні економічною ефективністю припадає на короткий період в межах якого здійснюється управління - місяць, хоча принципові підходи до побудови моделі управління економічною ефективністю єдині для всіх часових періодів.

Відповідно до принципів управління економічною ефективністю можна виокремити чотири функції управління: планування, моніторинг, аналіз і регулювання (цілеспрямовані дії з підтримки економічної ефективності). Слід зазначити, що перші дві функції мають чітко виражену часову прив'язку. Так, планування здійснюється в терміни, що передують плановому періоду (5 - 10 днів до початку нового місяця); моніторинг проводиться щодня протягом всього планового періоду.

Щодо двох інших функцій: аналізу неплатоспроможності й цілеспрямованих дій з підтримки економічної ефективності, то роботи, що проводяться в рамках цих функцій, не мають яскраво виражених кордонів. Так, при плануванні економічної ефективності, кожен крок супроводжується аналізом ситуації, тобто оцінкою достатності грошових коштів і визначенням характеру дій із залучення додаткових джерел при їх дефіциті.

В ринковій економіці важливе місце займає опрацювання і застосування об'єктивних методів прогнозування неплатоспроможності суб'єктів господарювання. Метою прогнозування є оцінка перспективної платоспроможності підприємства, яка необхідна самому суб'єкту господарювання при прийнятті певних рішень, так і його партнерам, кредиторам, інвесторам, орендодавцям, страховим компаніям, органам державного регулювання. Під час прогнозування враховуються чинники, які здійснюють позитивний та негативний вплив на платоспроможність. На етапі планування розробляється антикризова політика, що являє собою сукупність методів, принципів і форм організаційної діяльності, які спрямовані на збереження, покращення та зміцнення фінансового стану суб'єкта господарювання [1].

Виявлено, що неспроможність аграрних підприємств характеризується їх незадовільним фінансовим станом та невиконанням фінансових зобов'язань. Неплатоспроможність суб'єкта господарювання є лише зовнішньою формою його внутрішніх проблем: результатом неефективної виробничо-господарської діяльності та платіжної дисципліни.

Окрім інших показників результативності господарської діяльності (сума виручки від реалізації, сума одержаного прибутку, рівень рентабельності), на платоспроможність підприємств прямий вплив має збалансованість грошових надходжень і виплат. Для вияву ознак неспроможності підприємств запропоновано акцентувати увагу на взаємозв'язку результативних показників діяльності підприємства із показниками грошових надходжень. З цією метою нами виділено ступені достатності грошових коштів (рис. 2). Згідно із виділеними ступенями достатності грошових ресурсів для покриття витрат підприємства, неплатоспроможність виникає на третьому, а тотально виявляється на п'ятому рівні.

Для забезпечення платоспроможності, як зазначає В. К. Іванов, потрібно розв'язувати короткострокові (тактичні) та довгострокові (стратегічні) управлінські завдання [2]. До завдань, що реалізуються у короткостроковому періоді, він відносить збереження (відновлення) прибутковості та збалансування руху грошових коштів.

Головними мотивами фінансової неспроможності аграрних підприємств є ціновий диспаритет на промислову і сільськогосподарську продукцію, висока залежність фінансових результатів від природно-кліматичних умов і стихійних явищ, зношеність основних засобів, низький рівень продуктивності праці і заробітної плати. Індикаторами кризового стану підприємств аграрної галузі є збільшення кількості збиткових підприємств, наявність простроченої заборгованості перед бюджетами всіх рівнів, позабюджетними фондами, постачальниками, банками, іншими контрагентами, низький коефіцієнт оновлення основних засобів, нерозвиненість інфраструктури сільських територій [3].

Серед економічних процесів на мікро- та макрорівнях, що впливають на зростання прибутку та структуру грошових потоків В.К. Іванов виокремлює: збереження досягнутих та зростання обсягів виробництва і реалізації продукції, скорочення витрат на виробництво і реалізацію продукції,прискорення оборотності активів шляхом зменшення запасів товарно-матеріальних цінностей, підвищення ефективності управління дебіторською заборгованістю та необоротними активами, зниження заборгованості через недопущення прострочки платежів [2, с. 80].

Рис. 2. Ступені достатності грошових коштів

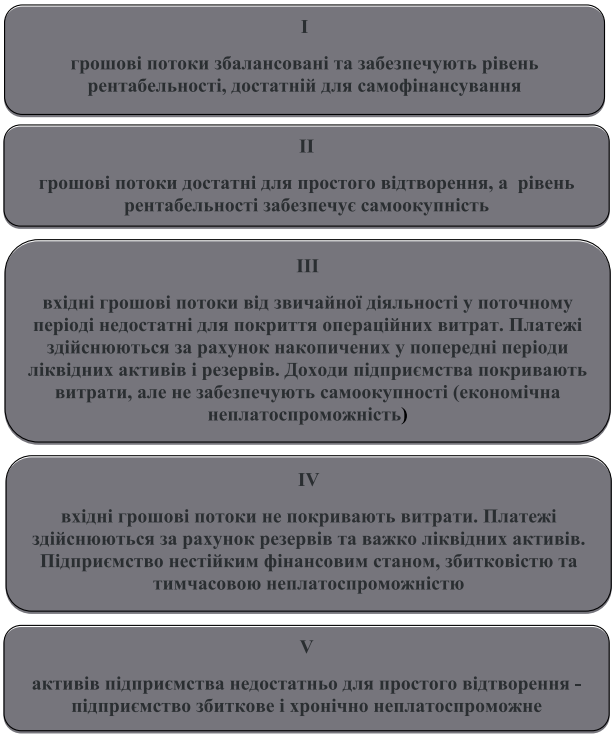

Система управління здатна ефективно діяти лише за наявності інформаційного забезпечення. Облікова і, особливо, звітна інформація є основою для ухвалення важливих управлінських рішень як усередині підприємства, так і поза ним. Виняткову роль у забезпеченні інформацією виконує саме фінансова звітність, оскільки нею можуть користуватися як внутрішні користувачі, так і зовнішні. Вона забезпечує кількісну інформацію для реалізації функцій: планування; організації; мотивації; контролю.

Для реалізації функції планування фінансова звітність є основою складання фінансових планів; для організації та мотивації діяльності підприємства – інформаційним забезпеченням оцінки, діагностики та пошуку шляхів і перспектив його подальшого ефективного розвитку; для реалізації рішень - необхідна для порівняння з даними фінансового плану і коректування подальшої діяльності [4].

Узагальнену інформацію про абсолютні фінансові індикатори платоспроможності надає фінансова звітність підприємства, а саме баланс на певну дату, звіт про фінансові результати та звіт про рух грошових коштів (рис. 3).

Рис. 3. Взаємозв'язок основних форм фінансової звітності в управлінні платоспроможністю та ефективністю

Джерело: авторська розробка

Основними позитивними якостями балансу підприємств є: відсутність різких змін у значеннях окремих статей балансу; відносна рівновага дебіторської заборгованості з кредиторською; відсутність «критичних» статей у балансі; не перевищення запасами величини робочого капіталу; відсутність іммобілізації коштів основної діяльності в капітальні вкладення; зростання робочого капіталу; переважання частки власного капіталу в авансованому над часткою залученого [5].

Сучасні вітчизняні аграрні підприємства управління платоспроможністю здійснюють у напряму її підвищення та профілактики неплатежів. Підвищення платоспроможності підприємства можна досягти шляхом регулярного проведення фінансовим менеджментом заходів з усунення причин і чинників зниження платоспроможності, а також сприяння підвищенню ліквідності активів (рис. 4).

Рис. 4. Управління активами аграрних підприємств

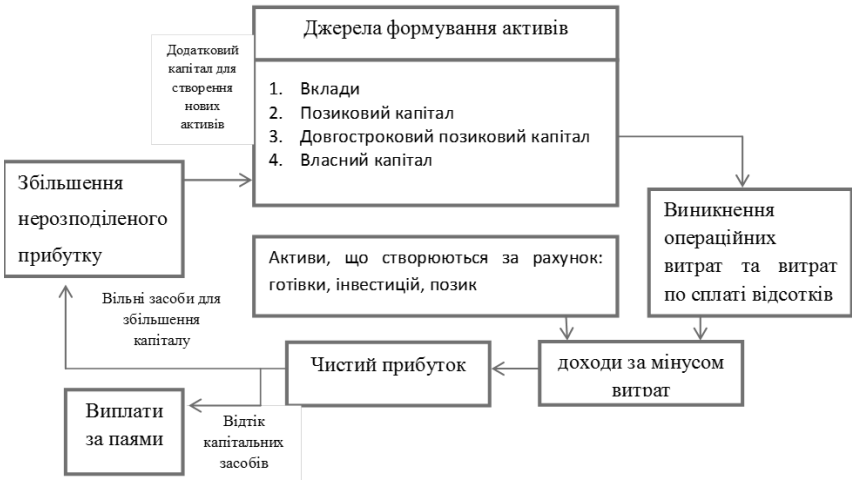

Джерело: авторська розробка

Найбільш ліквідною частиною активів є грошові кошти. У зв'язку із недостатністю оборотних засобів у грошовій формі, аграрним підприємствам необхідно приділяти значну увагу управлінню грошовими засобами, наявність яких забезпечує оперативну платоспроможність та ефективність діяльності підприємств. При цьому процес оптимізації має забезпечити зростання чистого грошового потоку, шляхом збалансування обсягів вхідних і вихідних грошових потоків.

Мобільність грошових операцій, складність виробничих умов, необхідність стрімкої адаптації оперативного управління грошовими потоками до господарських умов, що змінюються, змінюють підходи і методику організації оперативної фінансової роботи на підприємстві. Оперативне управління грошовими потоками спрямоване на вирішення визначених проблемних ситуацій в найоптимальніші терміни.

Практичний досвід засвідчує, що найповнішу і багатофакторну оцінку стану грошових потоків на підприємстві дає фінансовий аналіз, на основі якого формуються висновки та приймаються управлінські рішення в операційній, інвестиційній і фінансовій діяльності.

Тому, управління грошовими засобами для багатьох керівників аграрних підприємств є досить важким завданням і має включати їх облік, оцінку та контроль за рухом грошових потоків. Обробка інформації щодо грошових коштів підприємства завершується складанням бюджету руху грошових коштів. Якщо вхідні грошові потоки перевищують вихідні, підприємство, враховуючи динамізм цих потоків, може вважатись платоспроможним у короткостроковій перспективі і з метою оперативного управління грошовими коштами йому рекомендується складати платіжний календар.

Потрібно відмітити ряд проблем організаційного характеру, пов'язаних із прогнозуванням платоспроможності аграрних підприємств. По-перше, аналіз платоспроможності не є звичайною справою економічних служб більшості аграрних підприємства – це пріоритет кваліфікованої фінансової служби, яка, як свідчать проведені нами дослідження у аграрних підприємствах Уманського району відсутня. По-друге, внаслідок попередньої причини, у досліджуваних підприємствах відсутнє прогнозування платоспроможності. Навіть ті підприємства, що застосовують бюджетування, основну увагу спрямовують на складання прогнозних форм фінансової звітності, які лише побічно характеризують платоспроможність.

Фундаментальною складовою грошових надходжень є виручка від реалізації продукції за вирахування прибутку, амортизаційних відрахувань та частини виручки, що трансформуються у дебіторську заборгованість. До інших складових притоку грошових коштів відносяться виручка від реалізації інших активів, отримані аванси, кошти, повернені дебіторами, дивіденди та відсотки за фінансовими вкладеннями тощо. В умовах достатньої платоспроможності цих джерел досить для виконання зобов'язань підприємства.

Вихідні грошові потоки характеризуються виконанням зобов'язань щодо працівників підприємства, постачальників, інших учасників, платежів до бюджету та позабюджетних фондів, поверненням кредитів та відсотків за ними, фінансовими вкладеннями тощо.

Для того, щоб бюджет забезпечив достовірний прогноз платоспроможності підприємства, його необхідно складати не лише на майбутній плановий період в цілому або поквартально, а й на безліч проміжних періодів та операцій, що є досить трудомістким. Доказом даної позиції є те, що при визначенні кредитоспроможності, кредитні установи крім загальноприйнятої оцінки потенційних позичальників використовують й побічні критерії.

Висновки

Управління економічною ефективністю аграрних підприємств можна репрезентувати як процес управління їх активами і пасивами, а саме грошовими коштами, дебіторською та кредиторською заборгованістю, запасами, позаоборотними активами, залученими ресурсами та власним капіталом. Підвищення економічної ефективності аграрних підприємств можна досягти шляхом регулярного проведення менеджментом аналізу фінансової звітності та на його основі заходів з усунення причин і чинників зниження економічної ефективності.

Література:

1. Бланк И.А. Управление финансовыми рисками [Текст] / И.А. Бланк. – К.: Ника-Центр, 2005. – 600 с.
2. Іванов В.К. Тактичні напрями забезпечення платоспроможності підприємства / В.К. Іванов // Вісник економічної науки України. – 2009. – № 1. – С. 79-81.
3. Кравцова Т.В. Диагностика фінансового состояния и особенности фінансового оздоровления аграрного предпрятия / Т.В.Кравцова, Т.В. Лукьяненко / Науковий вісник ЛНАУ, 2010. – № 16. –[Електрон. ресурс] – Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/Ekon/2010_16/kravcova.pdf
4. Олійничук В.М. Інформаційна місткість фінансової звітності та її роль в управлінні підприємством /В.М. Олійничук [Електрон. ресурс] //Всеукраїнський науково-виробничий журнал «Сталий розвиток економіки» – Режим доступу: **http://www.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/sre/2011_4/213.pdf**
5. Шиян Д.В Фінансовий аналіз: Навч. посібн. / Д.В. Шиян, Н.І. Строченко – К.: Видавництво А.С.К., 2003. – 240с.

MANAGEMENT OF AGRARIAN ENTERPRISES ECONOMIC EFFICIENCY

Keywords: *economic efficiency, solvency, agrarian enterprise, financial stability, financial insolvency*.

The article discusses approaches to managing economic efficiency of agrarian enterprises and investigated the role of reporting financial information to management efficiency and solvency of agrarian enterprises.